

Årby Lötgården

Eldat vid gravfält

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Svedvi 192:1, Årby4:5, Svedvi socken, Hallstahammar
kommun, Västmanland

SAU rapport 2013:7

Susanna Eklund

SAU rapporter 2013:7
ISSN 1652-9448
©SAU 2013

UTGIVNING OCH DISTRIBUTION

Societas Archaeologica Upsaliensis
Thunbergsvägen 5B, 752 38 Uppsala
post@sau.se
www.sau.se

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr och datum för tillstånd:
431-1135-12, 120817

SAU:s projektbeteckning: Årby Lötgården 4102
Belägenhet

LANDSKAP Västmanland
LÄN Västmanland
KOMMUN Hallstahammar
SOCKEN Svedvi
FASTIGHET Årby 4:5
RAÄ 192:1
FASTIGHETSKARTBLAD 11G1f SV
KOORDINATER 571090, 6604137 (SWEREF99)
13-15 m ö h

Undersökningen

TYP AV UNDERSÖKNING: Arkeologisk antikvarisk kontroll
UTFÖRANDETID I FÄLT: 2012-09-20
MASKINTID: 6 h
UNDERSÖKT YTA: 90 m²
KOORDINATSYSTEM: RT90 2,5 gon V
HÖJDSYSTEM: RH 70
INMÄTNINGSSYSTEM: GPS

Personal: Susanna Eklund och Amanda Wuopio

Fynd förvaras: Inga fynd

Arkivmaterial: Förvaras i SAU:s lokaler

OMSLAGSBILD:

Grävmaskinist och tillika markägare Mattias Robson
Foto: Susana Eklund

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

©Lantmäteriet Medgivande MS2007/04080

DIGITALA PLANER:

Susanna Eklund

LEKTÖR:

Åsa M Larsson

TRYCK:

Societas Archaeologica Upsaliensis

Innehåll

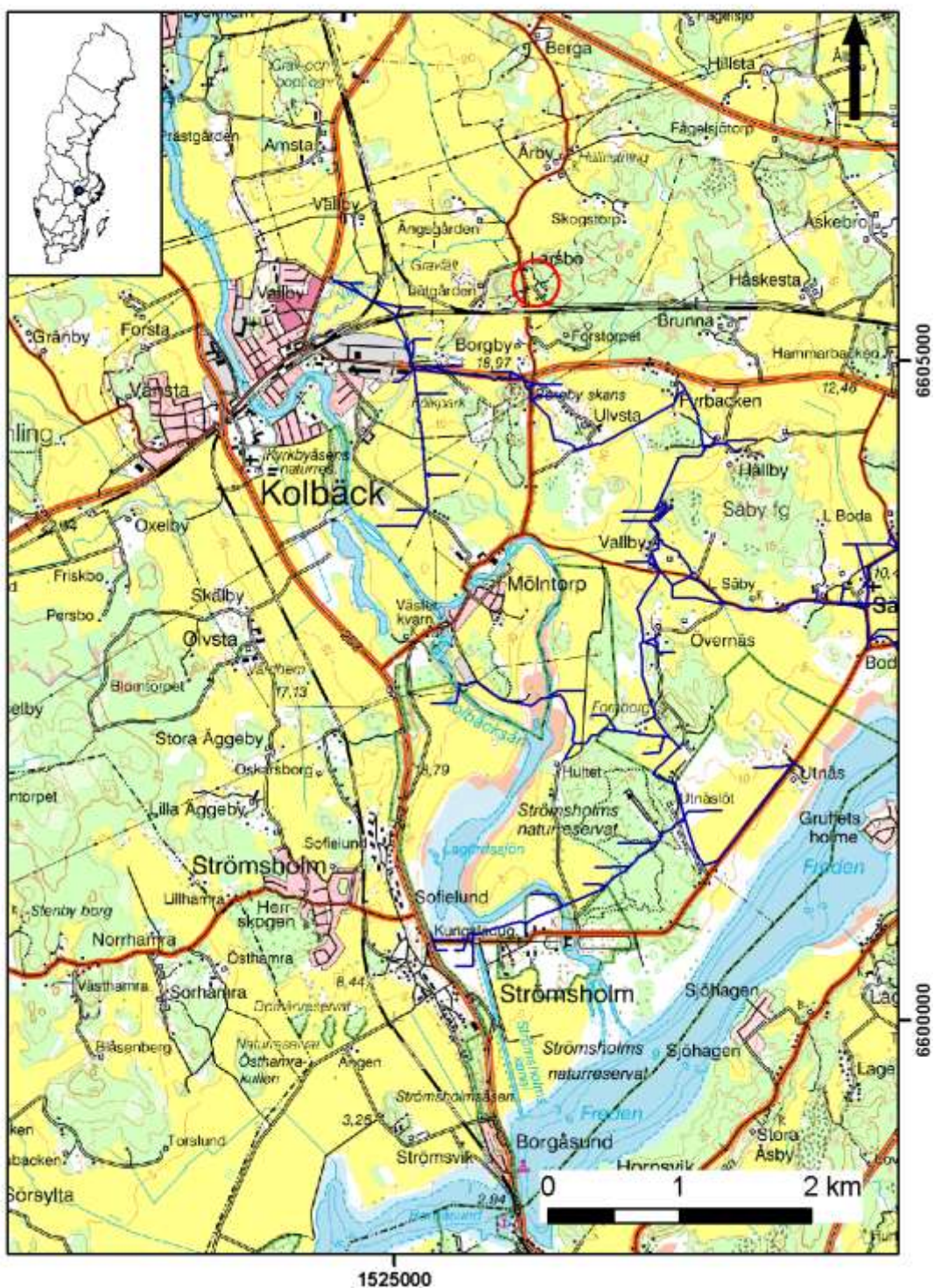
Sammanfattning	4
Inledning	6
Antikvarisk bakgrund	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Tidigare undersökningar	8
Undersökningen	9
Metod och genomförande	9
Undersökningens resultat	9
<i>Anläggningar</i>	9
<i>Fynd</i>	10
Utvärdering	13
Referenser	14
Bilagor	15
Bilaga 1: Schaktbeskrivning	15
Bilaga 2: Vedartsanalys	16
Bilaga 3: C14-analys	18

Sammanfattning

I samband med att ägarna till Årby Lötgården, Västmanland, behövde schakta för en ny avloppsanordning så utfördes en arkeologisk antikvarisk kontroll i september 2012. Hela tomten ligger i direkt anslutning till gravfältet Svedvi 192:1. Markbädden kommer att ligga strax utanför gravfältets sydöstra del, med viss marginal till den fasta fornlämningen, men inom fornlämningsområdet.

Avloppsanordningen lades i närheten av åkerkant och dike samt delvis inom tomtmark. Det var ett ca 90 m² stort område som schaktades. Största delen av området var omrört i samband med tidigare rördragningar och en äldre brukningsväg som löpt utmed kanten av gravfältet. Tegel och porslin påträffades ner till 0,5 meter under torven.

I schaktets västra kant framkom en härd. Anläggningen grävdes ut, dokumenterades och provtogs. Den har ¹⁴C-daterats till yngre romersk järnålder.

Figur 1. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningsområdet markerat med en röd cirkel.
 ©Lantmäteriet Gävle. Medgivande MS2007/04080. Skala 1:50 000.

Inledning

SAU har på uppdrag av Pia och Mattias Robson och genom beslut av Länsstyrelsen i Västmanland utfört en arkeologisk antikvarisk kontroll på deras tomt i Hallstahammars kommun (fig 1). Anledning till uppdraget var krav på ny avloppsanordning från kommunen och den tilltänkta platsen för detta ligger precis invid Årbygravfältet (Svedvi 192:1). Förslaget är att markbädden kommer att ligga utanför gravfältets sydöstra del, dock med viss marginal till den fasta fornlämningen, men inom fornlämningsområdet.

Mattias Robson stod själv för schaktning som övervakades av Susanna Eklund och Amanda Wuopio från SAU. Fältarbetet utfördes 2012-09-20.

Antikvarisk bakgrund

Topografi och fornlämningsmiljö

I undersökningens absoluta närhet ligger Årby gravfält, Svedvi 192:1 (fig 2, 3). Gravfältet är 150x60 m stort och består av ca 47 fornlämningar. Dessa utgörs av tre högar, ca 25 runda stensättningar, åtta kvadratiska stensättningar, en tresidig stensättning, två domarringar, två skeppssättningar, en skeppsformig stensättning samt sex resta stenar, varav fem omkullfallna. Gravfältet ligger på en svag, betad och enbevuxen höjd i ett annars ganska flackt landskap. Terrängen sluttar ned mot Vinbäcken som löper ca 200 meter längre norrut. Gravfältet löper i nordväst-sydöstlig riktning genom landskapet.

Högarna är 10-18 m diameter och 1-2 m höga. De runda stensättningarna är övertorvade och mäter mellan 5 och 10 m i diameter. De kvadratiska eller närmast kvadratiska stensättningarna är 5-8 meter stora. De flesta har en ställvis synlig, låg kantkedja. Stensättningarna ligger delvis hängande över den markerade åsryggen. Domarringarna är sex respektive åtta meter i diameter, bestående av fem resp. sex stenar. Skeppssättningen är 18x5 m (NÖ-SV), bestående av 23 stenar.

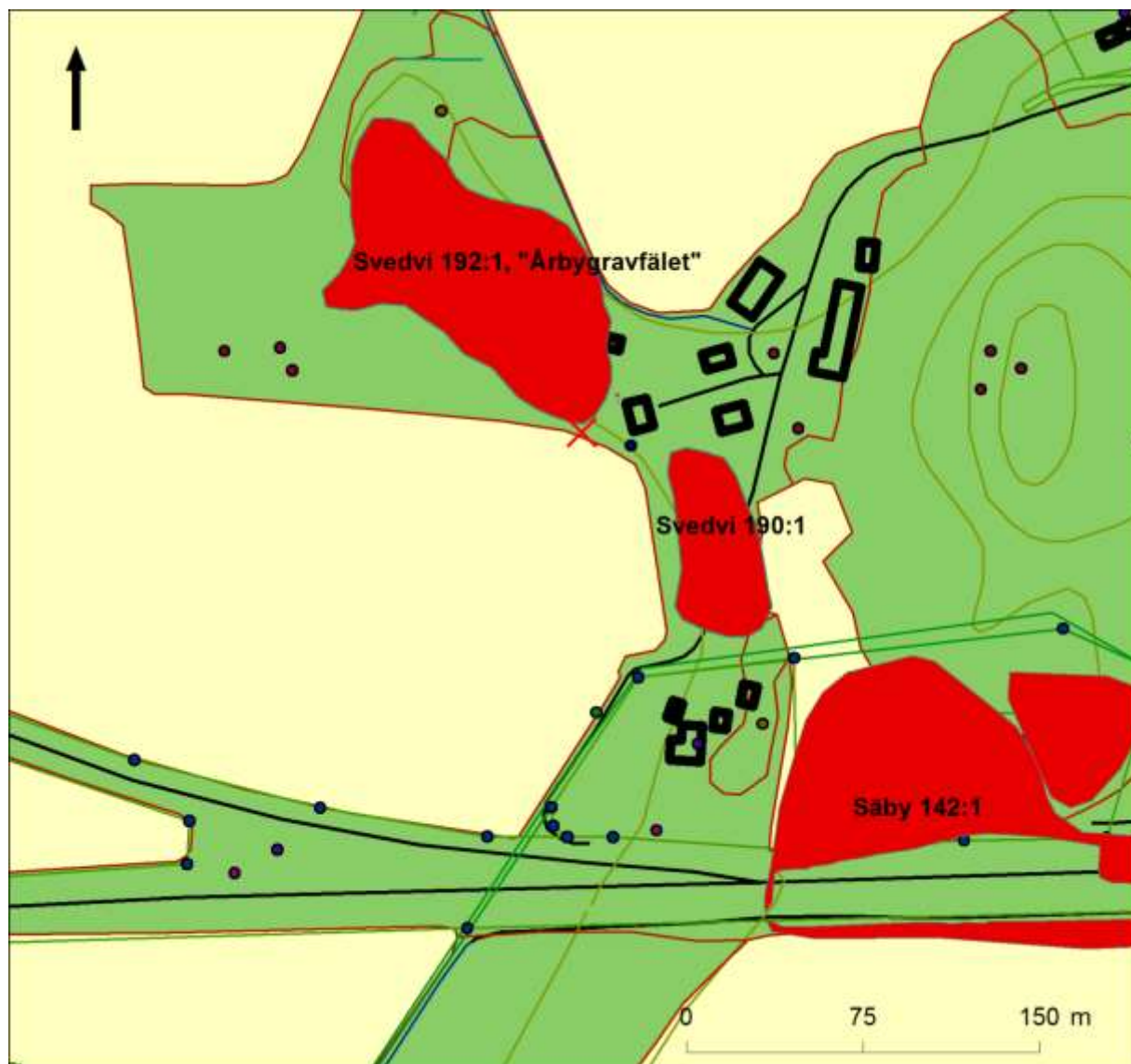
Gravfält Svedvi 190:1 ligger ca 50 m SÖ om Svedvi 192:1 och är avlångt, 80x35 meter stort och löper i norrsydlig riktning (fig 3). Gravfältet består av ca 14 fornlämningar. Dessa utgörs av ca 13 runda stensättningar och 1 rest sten. Stensättningen är 4-6 m i diameter. Den resta stenen är belägen i gravfältets SV del. Genom gravfältet löper en väg (NNÖ-SSV).

Figur 2. Flygbild över Årby gravfält, Svedvi 192:1. I bakgrunden slingrar Vinbäcken.
Foto: ATA.

Fornlämningssmiljön kring Årby Lötgården är i övrigt synnerligen rik och består av fornlämningar från bl a brons- och järnålder. Här finns flera andra gravfält och ensamliggande gravar, stensträngar, skålgropar och enstaka boplatsslämningar. Fornborgen Säby 81:1, eller Borgby skans som den även kallas, ligger ca 700 meter söder om Lötgården, centralt placerad på en moränkulle. Fornborgen ligger ca 30 m ö h med sluttande branter åt alla håll. Dubbla murar går runt toppen med flera ingångar längs med. Den inre muren är ca 150 m lång och den yttre muren är ca 250 m lång (FMIS). Det är svårt att uttala sig om borgens ursprungliga funktion. Däremot kan man utifrån dess dominerande läge i landskapet och dess närhet till vattenvägar tänka sig att den kan ha anlagts som en farledsborg knuten till handel, förbindelser och försvarsfunktioner. Anknytningen till transportleder i Mälaren och förbindelsen till Bergslagen längs Kolbäcksån har under både förhistorisk och historisk tid haft stor betydelse (Annuswer 1998:8).

Figur 3. Utsnitt ur fastighetskartan med omnämnda fornlämningar i närheten markerade. Undersökningsområdet är markerat med ett kryss. ©Lantmäteriet Gävle. Medgivande MS2007/04080. Skala 1:3 000.

Tidigare undersökningar

En undersökning av det aktuella gravfältet gjordes år 1967 i samband med restaurering av skeppssättningen (Lihammar 2008). Vid undersökningen påträffades brända ben, kamfragment, nitar, en brodd, spelbrickor, samt små fragment av keramik under mittstenen. Detta visar på relativt goda bevaringsförhållanden.

En förundersökning utfördes av SAU i Uppsala på gården år 2009 med anledning av en utbyggnad av boningshuset i norr (Eklund 2010). Då undersöktes en mittblocksgrav, samt boplatslämningar i form av två stolphål, en grop och en härd. Ben från graven har daterats till äldre förromersk järnålder och härden till yngre förromersk järnålder. Det är också troligt att det finns fler lämningar inom tomten som inte är synliga ovan mark och eventuellt kan boplatslämningarna ha samband med gården som har hört till Svedvi 190:1 och/eller 192:1.

Årbygravfältet innehåller element som är typiska för såväl äldre som yngre järnålder och gravfälten har troligtvis en lång kronologisk spännvidd.

Fynden av spelbrickor och kamfragment och framför allt broddarna som framkom i skeppsättningen, talar för en datering till yngre järnålder, troligen vendel/vikingatid. Runda stensättningar förekommer under lång tid och det är därför möjligt att stora delar av gravfältet är äldre. Graven som undersöktes vid förundersökningen 2009 har daterats till äldre förromersk järnålder gravfält och därmed verkar det som om gravfältet haft en användningstid på nästan 1500 år, från 400 f Kr – 8/900 ev 1000 e Kr

Boplatslämningar som påträffades vid 2009 års undersökning (Eklund 2010) härrör troligen från en boplatz som är åtminstone delvis samtida med gravfältet.

Undersökningen

Metod och genomförande

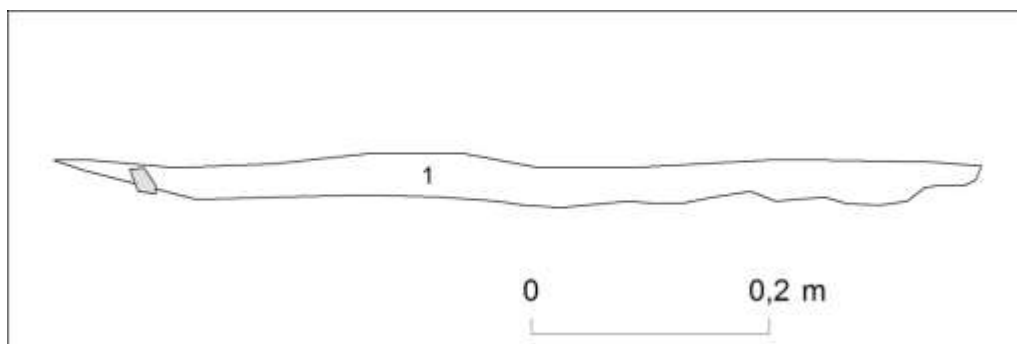
Syftet med den antikvariska kontrollen var att skydda fornlämning från skada och att vid behov dokumentera anläggningar och kulturlager. Schaktning skedde därför under övervakande av arkeolog. Strategin för hur schakten skulle läggas gjordes upp i samråd med exploatören, för att på bästa sätt undvika fornlämning, men samtidigt förlägga avloppsanläggningen på en för exploatören lämplig plats (se fig 6). Schaktningen skedde skiktvis.

Undersökningsresultat

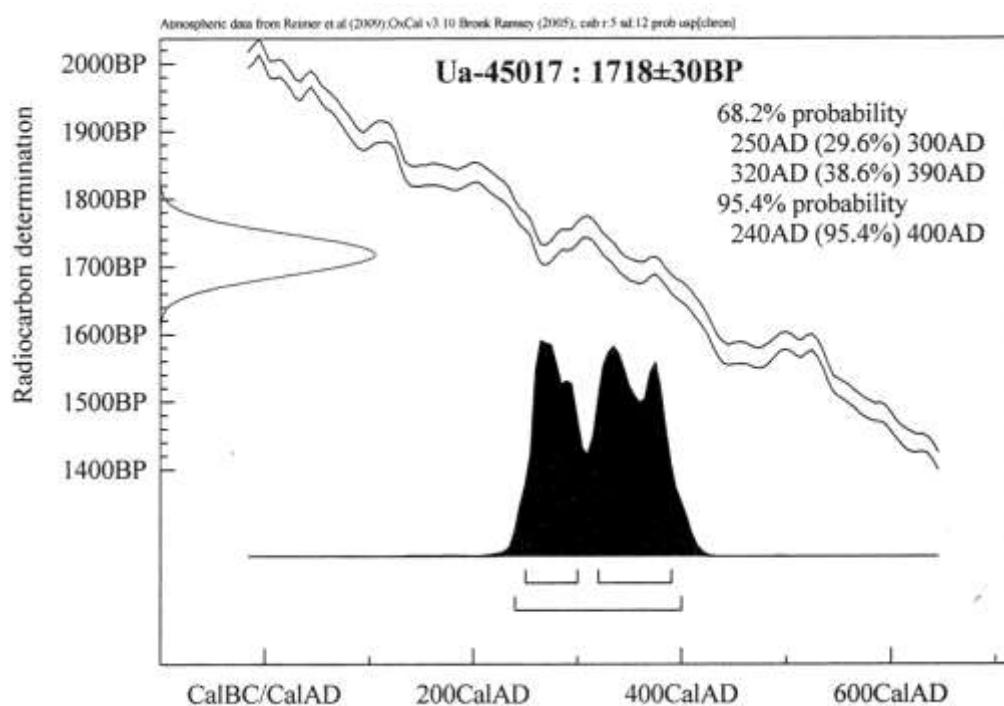
Anläggningar

Vid undersökningen påträffades resterna efter en eldstad (fig 4, 6, 8). Denna mätte ca 0,7 m i diameter och hade en flack profil. Fyllningen bestod av svartgrå sotig silt med enstaka skärvstenar utmed anläggningens begränsning.

Kol från härden har daterats till 1718 ± 30 BP, vilket ger 240-400 e Kr (kal 2σ), dvs yngre romersk järnålder (fig 5). Härden är således inte samtidig med de förromerska boplatzlämningar som undersöktes 2009, men troligen samtida med delar av gravfältet.

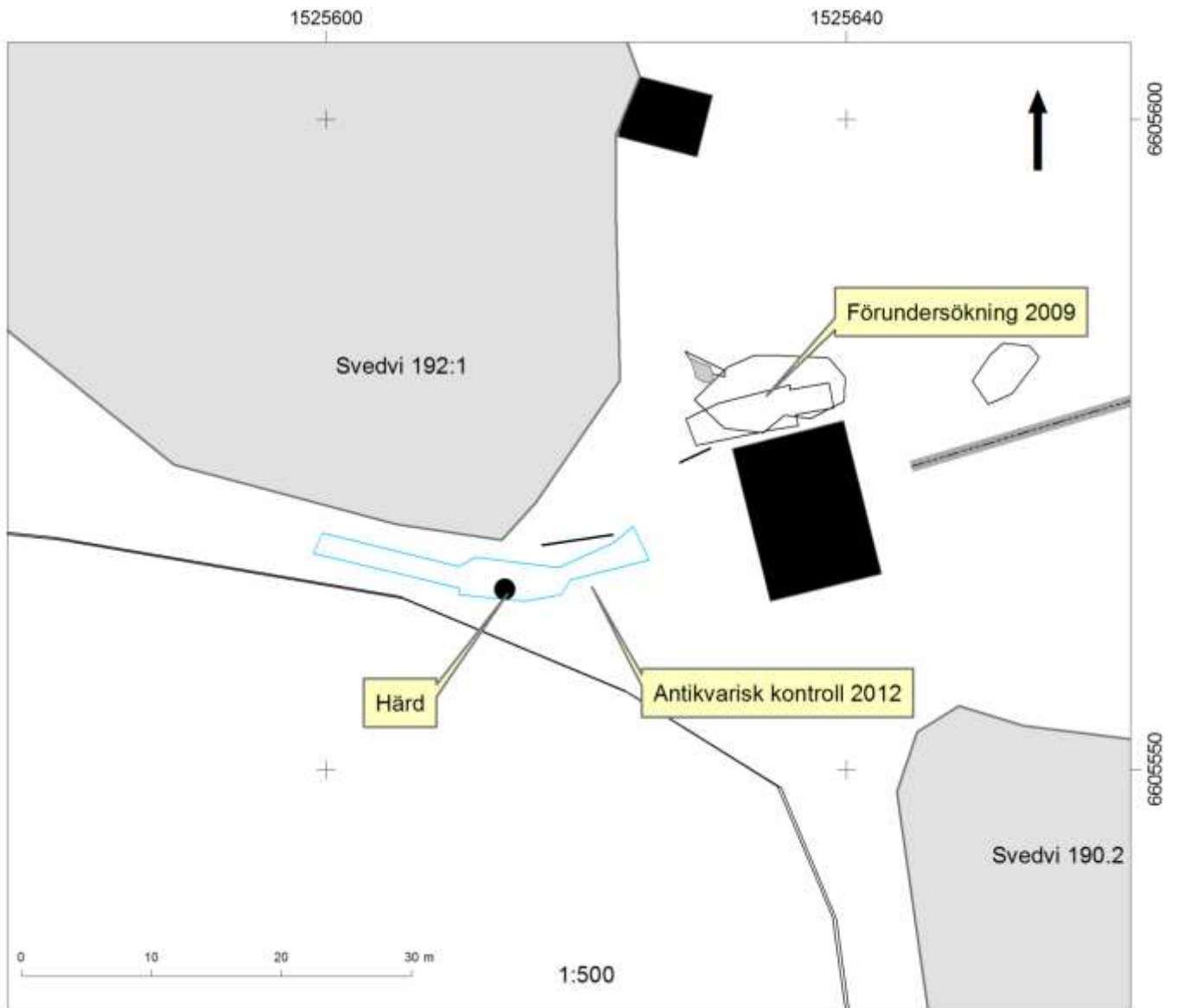
Figur 4. Härden i profil. Fyllningen bestod av mörkt gråsvart sotig silt. Digital bearbetning Amanda Wuopio

Figur 5. ¹⁴C-datering från den utgrävda härden.

Fynd

Endast recent tegel och porslin påträffades vid schaktning. Dessa fragment omhändertogs ej.

Figur 6. Schaktplan med härden markerad.

Figur 7. Schaktningen övervakades av arkeolog. Från öster. Foto: Susanna Eklund

Figur 8. Härden var rundad i plan, med skärvig sten utmed nedgrävningsskanterna. Från väster. Foto: Susanna Eklund

Utvärdering

Det finns två troliga tolkningar av härden som påträffades vid schaktningen. Antingen kan anläggningen sättas i samband med det närliggande gravfältet och de aktiviteter som pågått där. Det är ganska vanligt förekommande med eldar i rituella samband under järnåldern och speciellt invid gravfält. Eldar kan härröra från en invigningsrit, från rester efter en ceremoniell måltid eller liknade (Artelius 2000, Eriksson 2008). Härden kan också tänkas utgöra utkanten av en boplatzlämning från romersk järnålder. Boplatzlämningar från förromersk järnålder kunde konstateras vid förundersökningen 2009 (Eklund 2009). Även framtida markarbeten på tomten bör ske under arkeologisk övervakning.

Referenser

- Annuswer, B. 1998. *Spår vid Borgby: järnåldersbebyggelse – järnvägsbygge: arkeologisk undersökning för järnvägen Mäljarbanan, delen Västerås-Kolbäck. RAÄ 142, Borgby 2:1, Säby socken och RAÄ 340, Årby 2:3, Svedvi socken, Västmanland. RAÄ UV Uppsala Rapport 1998:50. Uppsala.*
- Artelius, T. 2000. *Bortglömda föreställningar: begravningsritual och begravningsplats i halländsk yngre järnålder. Riksantikvarieämbetet*
- Eklund, S. 2010. *Årby Lötgården. Ett gammalt gravfält blir större Förundersökning av grav och boplatsslämningar invid Årbygravfältet. Svedvi 192:1, Årby 4:1, Svedvi socken, Hallstahammars kommun, Västmanland. SAU rapport 2010:15.*
- Eriksson, T. 2008 Egen härd guld värd. I: Andersson, K. & Hershend, F. (red.) *Suionum hinc civitates. Nya undersökningar kring norra Mälardalens äldre järnålder. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala: 211-237*
- Lihammer, A. 2008. Delundersökning i samband med restaurering av skeppssättning. RAÄ 192, Årby, Svedvi socken, Västmanland. Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen, Rapportsammanställning 2008-02-13. I: Lihammer, A. 2008: *Sammanfattning av Nationella rapportprojektet i Västmanland. Rapportsammanställning, Västmanlands län, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2008:66.*

Bilagor

Bilaga 1: Schaktbeskrivning

Schaktet var drygt 19 meter långt med ett djup på 2,2 meter. Bredden varierade från 2,8 – 5 meter och schaktet omfattade ca 96 kvadratmeter. Massorna var genomgående väldigt steniga och bestod av matjord, troligen fyllnadsmaterial från tidigare markarbeten, ledningsdragningar och dylikt. Porslin och tegel påträffades djupt ned i schaktet. I schaktets södra ände föreföll åverkan vara mindre och här påträffades den enda anläggningen.

Bilaga 2: Vedartsanalys

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1272

**Vedartsanalyser på material från
Västmanland, Svedvi 192:1 Årby –
Lötgården och Tärna sn.
Raä 12:1.**

Adress:
Kattås
670 20 GLAVA

Telefon:
0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1272

2012-11-28

Vedartsanalyser på material från Västmanland, Svedvi 192:1 Årby – Lötgården och Tärna sn. Raä 12:1.

Uppdragsgivare: Susanna Eklund/SAU

Arbetet omfattar två kolprov från två olika mindre antikvariska kontroller.

Provet från Årby-Lötgården är taget i en härd vid ett gravfält. Det innehåller kol från björk och lind. Dateringen på björk bör ge ett tillförlitligt resultat.

Provet från Tärna är också från ett gravfält men här är det taget i ett möjligt stolphål och innehåller kol från tall. Eftersom tall gärna valdes till stolpar i hus så är det mycket möjligt att kolet kommer från själva stolpen. Egenåldern kan vara hög.

Analysresultat Årby-Lötgården

Anl.	ID	Anläggnings-typ	Prov-mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
	1	Härd	<0,1 g	<0,1 g 9 bitar	Björk 7 bitar Lind 2 bitar	Björk 29mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Kattås

670 20 GLAVA

Tfn: 0570/420 29

E-post: vedlab@telia.com www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Lind	<i>Tilia cordata</i>	800 år	Näringsrika, väl dränerade, gärna steniga marker Skuggtålig.	Lätt och mjuk ved.	Innerbarken eller bastet användes till korgar och rep

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

Bilaga 3: C14-analys

Lab-nr	Kontext	Anl-typ	Material	¹⁴ C år BP	Kalibreringar
Ua-45017	A1	Härd	Kol	1718 +/-30	250AD (29,6%) 300AD, 320AD (38,6%) 390AD, 240AD (95,4%) 400AD

